

ERNESTO LACLAU - CHANTAL MOUFFE
Hegemonya ve Sosyalist Strateji

ERNESTO LACLAU 1935'te Buenos Aires'te doğdu. Bir süre Arjantin üniversitelerinde görev aldıktan sonra çalışmalarına Avrupa'da devam etti. Essex Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Derlediği *The Making of Political Identities* (Verso, 1994) dışında *Politics and Ideology in Marxist theory: Capitalism, Facism, Populism* (NLB, 1997) ve *New Reflections on the Revolution of Our Time* (Verso, 1990) başlıklı iki kitabı daha vardır. 13 Nisan 2014'te Sevilla'da geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetti.

CHANTAL MOUFFE 1943'te Charleroi'da doğdu. Louvain Katolik Üniversitesi ve Essex Üniversitesi'nde eğitim gördü. Westminster Üniversitesi'nde politika teorisi profesörüdür. *The Return of the Political* (Verso, 1993) ve *Demokratik Paradoks* (Epos, 2002) [*The Democratic Paradox*, Verso 2000] adlı çalışmalarında *Hegemonya* ve *Sosyalist Strateji*'de ele alınan tezleri geliştirmiştir.

Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics

© 1985, Ernesto Laclau - Chantal Mouffe

© 2001, Ernesto Laclau - Chantal Mouffe (2. baskı)

Bu kitabın yayın hakları Verso Edition and NLB'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 1284 • Politika Dizisi 63

ISBN-13: 978-975-05-00561-4

© 2008 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-3. BASKI 2008-2015, İstanbul

4. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Berna Akkıyal

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Barış Sağlam

DİZİN Özgür Yıldız

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldirımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ERNESTO LACLAU
CHANTAL MOUFFE

Hegemonya ve Sosyalist Strateji

Radikal Demokratik Bir
Politikaya Doğru

*Hegemony and Socialist Strategy
Towards a Radical Democratic Politics*

ÇEVİREN
Ahmet Kardam

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	25
1 Hegemonya: Bir Kavramın Şeceresi.....	31
Rosa Luxemburg'un ikilemleri.....	32
Krizin başlangıç noktası.....	42
Krize ilk tepki: Marksist ortodoksluğun oluşması.....	49
Krize ikinci tepki: Revizyonizm.....	66
Krize üçüncü tepki: Devrimci sendikalizm.....	78
2 Hegemonya: Yeni Bir Politik Mantığın	
Zorlu Doğumu.....	87
Birleşik gelişme ve olumsuzluk mantığı.....	90
"Sınıf ittifakları": Demokrasi ile	
otoriter rejim arasında.....	99
Gramscici ayrım çizgisi.....	114
Sosyal demokrasi:	
Ekonomik durgunluktan "plancılık"a.....	124

Özcülüğün son kalesi: Ekonomi	130
Sonuçlarla yüzleşmek	145
3 <i>Toplumsalın Pozitifliğinin Ötesinde: Antagonizmalar ve Hegemonya</i>	151
Toplumsal formasyon ve üstbelirlenme	157
Eklemlenme ve söylem	269
"Özne" kategorisi	284
Antagonizma ve nesnellik	295
Eşdeğerlik ve farklılık	204
Hegemonya	214
4 <i>Hegemonya ve Radikal Demokrasi</i>	231
Demokratik devrim	236
Demokratik devrim ve yeni antagonizmalar	245
Anti-demokratik saldırı	263
Radikal demokrasi: Yeni bir sol için alternatif	269
KAYNAKÇA	295
DİZİN	301

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Hegemonya ve Sosyalist Strateji, ilk yayımlandığı 1985'ten beri hem Anglosakson dünyada hem de başka yerlerde önemli birçok teorik-politik tartışmanın merkezinde yer aldı. O günden bu güne, çağın sahnesinde pek çok şey değişti. Bu önemli gelişmelere örnek olarak Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyet düzeninin dağılışı saymak yeterli. Buna eklememiz gereken bir şey daha var: Toplumsal ve siyasal kimliklerin oluşturulmasında yeni paradigmalara kaynaklık eden, büyük toplumsal yapı dönüşümleridir. Bu kitabın yazıldığı 1980'lerin ilk yarısı ile şimdiki zaman arasındaki çağsal uzaklığı algılamak için şunu anımsamamız yetecektir: O tarihte Avrokomünizm, hem Leninizmin hem de sosyal demokrasinin ötesine geçebilecek, yaşayabilir bir proje olarak görülmekteydi ve o günden beri, Soldaki düşünsel çabayı soğuran belli başlı tartışmaların odağında, yeni toplumsal hareketler, çokkültürlülük, ekonominin küreselleşmesi ve yersizyurtsuzlaşması, postmodernite sorunuyla ilgili meseleler kümesi oldu. Hobsbawm'un sözünü uyarlayarak, 'kısa 20. yüzyıl'ın, 1990'ların ilk yarısında bir yerde bit-

tiğini ve bugün karşı karşıya olduğumuz sorunların yepyeni bir düzene ait olduğunu, söyleyebiliriz.

Pek de yeni sayılmayacak bu kitabı bir kez daha okurken, burada geliştirdiğimiz entelektüel ve siyasal bakış açısında sorgulanması gereken pek az şey olduğunu fark ettik; yukarıda sözünü ettiğimiz çağsal değişimlerin çapını göz önüne alınca, bu bizi şaşırttı. O zamandan beri olup bitenler, kitabımızda önerilen kalıba çoğunlukla uydu; o zamanki kaygılarımızın odağında yer alan meseleler, çağdaş tartışmalarda gitgide daha öncelikli bir yer edindi. O zaman geliştirdiğimiz –Gramscici matris ve hegemonya kavramını merkez alan– teorik bakış açısının, siyasal öznellik, demokrasi, küreselleşen ekonominin eğilimleri ve siyasal sonuçları üzerine yakın geçmişte yürütülen tartışmalara eşlik eden düşünsel çerçeveden çok daha yerinde bir yaklaşım olduğunu bile söyleyebiliriz. Bu yüzden, bu ikinci baskıya giriş olarak, teorik müdahalemizin merkezini oluşturan noktaları özetle ifade etmek ve bunlardan çıkan kimi siyasal vargıları demokrasi tartışmalarındaki yeni eğilimlerin karşısına koymak istiyoruz.

Hegemonya ve Sosyalist Strateji'nin entelektüel tasarısı ve teorik bakış açısı hakkında birkaç şey söyleyerek başlayalım. 1970'lerin ortasında Marksist teori açık bir biçimde çıkmaza girmişti. İstisnai bir zenginlik ve yaratıcılık dönemi olan 1960'lardan sonra, bu genişlemenin –ki merkez üssünde yalnızca Althussercilik değil, Gramsci'ye ve Frankfurt Okulu teorisyenlerine yönelik yeni bir ilgi de vardı– sınırları ayan beyan ortaya çıkmıştı. Bir yanda çağdaş kapitalizmin gerçekleri ile diğer yanda Marksizmin meşru biçimde kendi kategorileri altına alabildikleri arasında büyüyen bir boşluk vardı. 'Son kertede belirlenim', 'görelî özerklik' gibi kavramlar etrafında yapılan ve gitgide ümitsiz bir hal alan zorlama hareketleri anımsayalım yeter. Genele bakıldı-

ğında, bu duruma yanıt olarak iki tür tavır ortaya çıktı: Ya değişimleri yok saymak ve ikna edici olmayan bir biçimde ortodoksinin sığınağına çekilmek ya da yeni eğilimleri benimleyen kimi çözümlenmeleri, *ad hoc* [amaca özel] bir biçimde, kendisi hemen hiç değişmemiş bir teorinin yanına basitçe dizmek suretiyle ilave etmek.

Marksist geleneği bizim ele alma biçimimiz bütünüyle farklıydı; bunu Husserl'in 'çökme' [sedimentation] ve 'yeniden etkinleşme' [reactivation] arasında yaptığı ayrım ile ifade etmek belki mümkün olacaktır. Çökelmiş teorik kategoriler, onları özgün olarak kuran edimleri gizlerler; yeniden etkinleşme momenti ise o edimleri yeniden görünür kılar. Bize göre –Husserl'den farklı olarak– bu yeniden etkinleştirme, Marksist kategorilerin yerleştirmeye giriştikleri sentezin kökensel olumsuzluğunu [contingency] göstermeliydi. 'Sınıf' gibi, düzeylerin üçlüğü gibi (ekonomik, politik, ideolojik) ya da üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiler gibi çökelmiş fetişler ile uğraşmaktansa, bunların söylemsel olarak işleyebilirliğini sağlayan ön koşulları yeniden etkinleştirmeye çalıştık ve bu koşulların çağdaş kapitalizmde sürekliliğe sahip olup olmadığını sorduk. Bu alıştırmamızın sonucunda, Marksizm-Leninizm tarafından Marksizm tarihi olarak sunulan yekpare görünen Marksist teoriler alanının, aslında muğlaklıklar ve çeşitliliklerle dolu olduğunun farkına vardık. Şunu açık bir biçimde söylemek gerek: Leninizm'in uzun erimli *teorik* etkisi, Marksist çeşitliliğin korkunç bir yoksullaşması oldu. İkinci Enternasyonal döneminin sonunda, Marksist söylemlerin işleme alanları gitgide çeşitlenirken –özellikle Avusturya Marksizminde entelektüeller sorunundan ulus sorununa, emekçi değer teorisinin iç tutarsızlıklarından sosyalizm ile etik arasındaki ilişkilere kadar uzanan alanlar– uluslararası işçi hareketinin bölünmesi ve devrimci kanadının Sovyet deneyimi etra-

finda yeniden örgütlenmesi, bu yaratıcı süreci kesintiye uğrattı. Lucacs türünde bir aydının, yadsınamayacak entelektüel yeteneklerini, Üçüncü Enternasyonal'in parola sözlerinin ötesine geçemeyen bir teorik-politik ufkun sağlamaştırılması için kullanması gibi üzücü bir vaka aşırı bir örnektir, ama kesinlikle tek değildir. Geç kapitalizm dönemi koşullarında sosyalist stratejinin karşılaştığı sorunların bir çoğunun, Avusturya Marksizminin teorilerinde çekirdek halinde bulunduğunu, ama iki savaş arası dönemde kesintiye uğradığını belirtmekte fayda var. Mussolini'nin hapisanelerinden yazan Gramsci örneği, yeni bir kavramsal cephanelik üreten bir girişim olarak sayılabilecek tek örnektir. Mevzi savaşı, tarihsel blok, kolektif irade, hegemonya, entelektüel ve ahlaki önderlik – bu kavramlar *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*'deki fikirlerimizin hareket noktası oldular.

Marksist kategorilerin bu yeni sorunlar dizisi ışığında yeniden ele alınması (yeniden etkinleştirilmesi) ve geliştirilmesi, zorunlu olarak öncekinin yapı-bozuma [deconstruction] uğratılmasına yol açtı; yani o kategorileri olanaklı kılan koşulların kimilerinin yerlerinden edilmelerine ve bir kategorinin *uygulanması* olarak nitelenemeyecek bir şeyin olanaklarının yaratılmasına. Wittgenstein'dan biliyoruz ki 'bir kuralın uygulanması' diye bir şey yoktur; uygulama vakası, bizzat kuralın parçası haline gelir. Marksist teoriyi çağdaş sorunlar ışığında yeniden okumak, o teorinin merkezî kavramlarının yapı-bozumunu kaçınılmaz kılar. Bu, bizim 'post-Marksizmimiz, olarak adlandırıldı. Bu yaftayı biz icat etmedik, kitabımızın Giriş bölümünde yalnızca yanal olarak (yafta olarak değil) yer aldı. Ama madem ki çalışmamızın nitelendirilmesinde genel geçerlik kazandı, biz de bu terime gereği gibi anlaşıldığı takdirde itiraz etmiyoruz: bir entelektüel geleneğin yeniden değerlendirilmesi ve aynı zamanda ötesine geçilmesi süreci. Bu amaç için çalışırken,

bunun salt Marksizm içi bir şey olarak, Marksizmin tarihinden ibaret olarak düşünülmemeyeceğini belirtmek gerek. Birçok toplumsal antagonizma ve çağdaş toplumların anlaşılması için hayati önem taşıyan birçok mesele, Marksizm dışı söylem alanlarına aittir ve Marksist kategorilerle kavranamamaktadır – özellikle de bu söylem alanlarının, tam da kapalı bir teorik sistem olarak Marksizm’in sorgulanmasına ve toplumsal çözümleme için yeni hareket noktalarının postüle edilmesine neden olduğunu düşünürsek.

Bu noktada özellikle altını çizmek istediğimiz bir konu var. Bir araştırma alanının *ontik* içeriğindeki kapsamlı bir değişiklik, aynı zamanda yeni bir *ontolojik* paradigmaya yol açar. Althusser, ‘Platon’un felsefesinin arkasında Grek matematiği, 17. yüzyıl akılcılığının arkasında Galile fiziği, Kant’ın felsefesinin arkasında Newton teorisi vardır’ derdi. Bu iddiayı aşkın terimlerde ifade edelim: Gerçek anlamda ontolojik soru, belli bir alanın nesneliliğinin olanaklı olması için varlıkların nasıl olması gerektiği sorusunu sorar. Belli bir zamanda, nesneliliğin genel alanına dâhil olarak düşünülebilir olanı yöneten genel ontolojik kategoriler ile yeni nesne alanlarının dâhil edilmesi süreci arasında karşılıklı bir geri besleme vardır. Örneğin Freudculukta örtük olarak bulunan ontoloji, biolojist bir paradigmayla uyumsuzdur ve ondan farklıdır. Bu açıdan bakınca, Marksizm’den post-Marksizm’e geçişte söz konusu olan değişimin, yalnızca ontik değil aynı zamanda ontolojik olduğuna inanıyoruz. Küreselleşmiş ve enformasyonla yönetilen toplumun sorunları, Marksist söylemler alanını yöneten iki ontolojik paradigma içerisinde –biri Hegelci, diğeri doğalcı– düşünülemezler.

Bizim yaklaşımımızın temeli, *siyasal* eklemlenme momentine tanıdığımız ayrıcalıktadır ve bizim görüşümüzde, siyasal çözümlemenin merkezî kategorisi, *hegemonya*dır. Bu durumda, aşkın sorumuzu yineleyelim ve soralım: Şey-

ler arasında nasıl bir ilişki bulunmalıdır ki, hegemonik bir ilişki olanaklı olsun? Bunun koşulu, *tikel* bir toplumsal gücün, kendisiyle ortak bir ölçüsü olmayan bir *bütünün* temsilini üstüne almasıdır. Bu tür bir 'hegemonik evrensellik', siyasal bir topluluğun erişebileceği yegâne evrenselliktir. Bu açıdan bakıldığında bizim çözümlememiz, evrenselliğin toplum alanında hegemonik olarak dolayımından doğrudan bir ifade bulabildiği ve –postmodernizmin bazı biçimlerindeki gibi– tikelliklerin, aralarında herhangi bir dolayım düşünülebilir olmaksızın, birbirine basitçe eklendiği çözümlemelerden farklı olmalıdır. Ama hegemonik bir temsil ilişkisi olanaklı ise, ontolojik statüsünün de tanımlanabilmesi gerekir. Bu noktada çözümlememiz açısından eşit ölçüde önemli ikinci bir kavram devreye girer: *söylemsel* bir alan olarak –yani fizikselci ya da doğalcı bir paradigmada düşünülmesi olanaksız temsil ilişkilerini olanaklı kılan alan olarak– toplumsal. Başka çalışmalarda, 'söylem' kategorisinin çağdaş düşüncedeki soykütüğünün, 20. yüzyılın üç belli başlı entelektüel akımı olan analitik felsefe, fenomenoloji ve yapısalcılığa uzandığını göstermiştik. Bu akımların üçü de bir dolayımsızlık yanılımasıyla, şeylerin kendisine söylemsel olarak dolayımından bir erişim yanılımasıyla başlamıştır: Analitik felsefede gönderge, fenomenolojide fenomen, yapısalcılıkta gösterge. Ancak her üçünde de, dolayımsızlık yanılıması belli bir noktada çözülmüş ve şu ya da bu söylemsel dolayım biçimine yerini bırakmıştır. Analitik felsefede Wittgenstein'in geç dönem yapıtıyla, fenomenolojide Heidegger'in varoluş analitiğiyle, yapısalcılıkta göstergenin post-yapısalcı eleştirisiyle gerçekleşen olay budur. Bize göre aynı şey geçiş dönemi doğrulamacılığıyla –Popper, Kuhn, Feyerabend– epistemolojide ve klasik Marksizm'deki sınıfsal kimliklerin tamlığının yerine diyalektik olmayan dolayımınla oluşturulmuş he-

gemonik kimlikleri koyan Gramsci'nin yapıtıyla da Marksizmde olmuştur.

Bu akımların hepsi düşüncemizi belli ölçülerde etkiledi, ama teorik düşünümümüzün asıl kaynağı post-yapısalcılığın zeminidir; post-yapısalcı alanda ise yapı-bozumu ile Lacancı teori, hegemonya yaklaşımımızı oluşturmamızda belirleyici öneme sahip oldu. Yapı-bozumundan aldığımız karara-bağlanamama [undecidability] kavramı hayati önemdedir. Derrida'nın yapıtının gösterdiği gibi, önceleri yapısal belirlenim tarafından yönetildiği düşünülen alanın her yerine karara-bağlanamazlar yayılmış ise, hegemonyayı karara-bağlanamaz bir zemin üzerinde verilen kararların teorisi olarak anlamak mümkün olur. Olumsuzluğun daha derin düzeyleri, hegemonik yani olumsal eklemlenmeler gerektirir; bu, yeniden etkinleşme momentinin, kaynağını ve motivasyonunu yalnızca kendinde bulan bir siyasal kuruluş ediminin geri getirilmesinden ibaret olduğunu söylemenin bir yoludur. Lacan'ın teorisi de, bununla ilgisiz denemeyecek sebeplerden ötürü, hegemonya teorisinin formülasyonuna belirleyici katkılarda bulunmuştur. *Point de capiton* (düğüm noktası) ya da egemen-gösteren [master-signifier] kategorisinde söz konusu olan şudur: Tikel bir unsur, belli bir söylemsel alanda, 'evrensel' bir yapılandırıcı işlev üstlenir –aslında söz konusu alanın sahip olduğu düzenlenmişlik bütünüyle bu işlev sayesinde– ama o unsurun tikelliği böyle bir işlevi kendi başına önceden belirlemez. Benzer biçimde, öznelleşme öncesi özne kavramı, 'kimlik edinme' [identification: özdeşleşme; kimliğini belirleme] kategorisinin merkeziliğini sağlar ve bu anlamda, siyasal alanın dışında oluşturulmuş varlıklara –örneğin 'sınıf çıkarları' gibi– değil, bütünüyle siyasal eklemlenmelere dayanan hegemonik geçişleri düşünmeyi olanaklı kılar. Gerçekten de, siyasal-hegemonik eklemlenmeler, geriye

dönük olarak, temsil etme iddiasında buldukları çıkarları yaratırlar.

'Hegemonya'nın olanaklılık koşulları çok kesindir – hem bir ilişkinin hegemonik olarak kabul edilmek için nasıl bir şey olması gerektiği açısından, hem de hegemonik bir öznenin inşa edilmesi açısından. Birincisi bakımından, yukarıda sözünü ettiğimiz yapısal karara-bağlanamazlık boyutu, hegemonyanın doğrudan koşuludur. Eğer toplumsal nesnellik, var olan tüm yapısal düzenlenmişliği kendi iç yasaları yoluyla belirliyor olsaydı (salt sosyolojik bir toplum kavramındaki gibi), ne olumsal hegemonik yeniden eklemlemelere yer olurdu, ne de esasen özerk bir etkinlik olarak siyasete. Hegemonyanın varlığının koşulu, şu ya da bu düzenleme içine girip girmemesi kendi doğası tarafından belirlenmiş olmayan unsurların, yine de, dışsal bir pratiğin ya da eklemleme pratiğinin sonucu olarak ittifaka girmesidir. Bu bakımdan, ilk kuruluş edimlerinin görünebilirliği –yani kendilerine özgü olumsuzlukları içinde görünebilirliği– hegemonik oluşumun koşuludur. *Olumsal eklemlemeden* söz etmek, 'siyaset'in merkezî bir boyutunu dile getirmektir. Toplumun yapılanmasında siyasal momente tanınan bu ayrıcalık, bizim yaklaşımımızın özsel bir yanıdır. Hegemonya kategorisinin tarihte ilk olarak Rus sosyal demokrasisi tarafından, kapitalizmin Rusya'daki geç gelişiminden kaynaklanan, aktörler ile demokratik hedefler arasındaki yapısal kopukluğun olanaklı kıldığı özerk siyasal müdahale sorununu ele almak üzere geliştirildiğini; hegemonya kategorisinin daha sonra 'birleşik ve eşitsiz gelişme' kavramı dolayısıyla emperyalist çağda siyasetin genel koşulları arasına girdiğini ve Gramsci ile bu hegemonik boyutun, tarihsel aktörlerin öznelliğinin kurucu (ve böylece onları salt *sınıf* aktörleri olmaktan çıkaran) unsuru haline geldiğini kitabımız gösteriyor. Bu olumsuzluk boyutunun ve buna bağlı olarak siyasa-

lın özerkleşmesinin çağdaş dünyada, yani hegemonik yeniden eklemlenmelerin Gramsci'nin zamanına göre çok daha yaygınlaşmış olduğu ileri kapitalizm koşullarında daha da görünür hale geldiğini de ekleyebiliriz.

Hegemonik öznellik konusundaki savlarımız, son yıllarda önem kazanan evrenselcilik ile tikellik arasındaki ilişki tartışmasına mükemmel biçimde uymaktadır. Hegemonik bir ilişkinin kuşkusuz evrensel bir boyutu vardır, ama bu çok özel bir evrensellik türüdür. Bunun belli başlı niteliklerini belirtmek gerekiyor. Hegemonik ilişki, Hobbes'un *Leviathan*'ındaki gibi, sözleşmeye dayalı bir kararın sonucunda ortaya çıkmaz, zira hegemonik bağ hegemonik öznelerin kimliğini dönüştürür. Hegel'in 'evrensel sınıf' kavramındaki gibi kamusal alana zorunlu olarak bağlı da değildir, çünkü hegemonik yeniden eklemlenme sivil toplum düzeyinde başlar. Son olarak, Marksist evrensel sınıf olarak proletarya kavramına da benzemez, çünkü Devletin ortadan kalkmasına ve siyasetin sonuna yol açacak olan bir nihai insani uzlaşmadan kaynaklanmaz; tersine, hegemonik ilişki siyasetin kurucusudur.

Bu durumda, hegemonyaya içkin kendine özgü evrensellik nedir? Şunu öne sürüyoruz: Bu evrensellik, fark mantığı ile eşdeğerlik mantığı olarak adlandırdığımız şeyler arasındaki özgül diyalektikten kaynaklanıyor. Toplumsal aktörler, toplumsal dokuyu oluşturan söylemler içinde farklılık konumları [differential positions] işgal ederler. Bu anlamda hepsi birer tikelliktir. Öte yandan, toplum içi sınırlar yaratan toplumsal antagonizmalar vardır. Örneğin, baskıcı güçlere karşı bir tikellikler kümesi kendi aralarında eşdeğerlik ilişkileri kurarlar. Oysa temsil edilmesi gereken, yalnızca eşdeğerlikli ilişkilerin farklılık tikelcilikleri değil, zincirin tümüdür. Temsilin araçları nelerdir? Gövdesi yarılmış bir tikellikten başkası değil; zira bir yandan kendine öz tikelli-

ğini sürdürür, diğer yandan gövdesini onu aşan bir evrenselliğin (eşdeğerlikli zincirin evrenselliğinin) temsiline dönüştürür. Belli bir tikelliğin, kendisiyle bütünde karşılaştırılamaz bir evrenselliğin temsilini üstüne aldığı bu ilişkiye, *hegemonik* ilişki diyoruz. Bu ilişkinin evrenselliği, *kirlenmiş* bir evrensellik, çünkü (1) evrensellik ile tikellik arasındaki çözümsüz gerilimde yaşar ve (2) sahip olduğu hegemonik evrensellik işlevi kesin olarak kazanılmış değil, daima tersine çevrilebilir niteliktedir. Böylece kuşkusuz Gramsci'nin sezgisini birçok bakımdan köktenleştirmiş olsak da, bu türden bir şeyin aslında Gramsci'nin korporatif sınıf ile hegemonik sınıf arasında yaptığı ayırmada örtük olarak bulunduğu düşünüyoruz. Bizim kirlenmiş evrensellik kavramımız, evrenselliği tüm hegemonik eklemlenmelerden bağımsız biçimde kendi öz içeriğine sahip olarak düşünen Habermas'inkinden ayrılmaktadır. Ama diğer uçta, en katıksız haliyle herhalde Lyotard'ın tikelciliğinde temsil edilen anlayıştan da uzaktır: Lyotard'ın, ortak ölçüsü olmayan ve etkileşimleri yalnızca *haksız fil* olarak kavranabilecek dil oyunları çoğulluğundan oluşan toplum kavramı, her türden siyasal yeniden eklemlenmeyi olanaksız kılmaktadır.

Sonuç olarak bizim yaklaşımımız evrenselliği siyasal ve bu anlamda toplum içi sınırlar üzerine dayanan bir evrensellik olarak kavrar. Böylece kitabımızın belki de en merkezî argümanına gelmiş oluyoruz: *antagonizma* kavramı. Bize göre ne gerçek karşıtlıklar (Kant'ın *Realrepugnantz*'ı) ne de diyalektik çelişki 'toplumsal antagonizma' adını verdiğimiz özgül ilişkiyi izah edebilir. Bunu şöyle açıklıyoruz: Antagonizmalar *nesnel* ilişkiler değil, nesnellüğün sınırlarını açığa çıkaran ilişkilerdir. Toplum bu sınırlar etrafında oluşur ve bunlar antagonistik sınırlardır. Antagonistik sınır kavramını harfiyen anlamak gerekir; ortada antagonistik ilişkiler yoluyla kendini gerçekleştirecek bir "Akıl'ın kurnazlığı"

yoktur. Antagonizmaların bir tür üst-oyun tarafından bir kurallar dizgesinin egemenliği altına alınması da söz konusu değildir. Bundan dolayı siyasal bir üstyapı olarak değil, *toplumsalın ontolojisi* statüsünde görüyoruz.

Bu iddiadan çıkan sonuç şudur: Bize göre, toplumsal bölünme, siyasetin olanaklılığına ve –kitabın son kısmında öne sürdüğümüz gibi– bizzat demokratik bir siyasetin olanaklılığına içkindir.

Bu noktanın üzerinde durmak istiyoruz. Hem teorik hem de siyasal düzlemde, antagonizma gerçekten de bu kitapta-ki yaklaşımımızın güncel geçerliliğinin odağındadır. Bu kitabın yayımlanmasından bu yana geçen on beş yılda gerçekleşen köklü dönüşümlerin önemli sonuçlarından biri olarak, üstelik antagonizma kavramının Solun siyasal söyleminden silindiğini göz önüne alırsak, bu durum paradoksal görünebilir. Ama bunu ilerleme olarak görenlerin tersine, biz asıl sorunun burada yattığına inanıyoruz. Bunun nasıl ve neden olduğunu inceleyelim. Sovyet modelinin çöküşü sayesinde, demokratik sosyalist partilerin, sosyalist projenin eski hasımları tarafından sunulan olumsuz imajdan nihayet kurtulmuş olarak, yeni bir ivme kazanacakları ümit edilmişti. Ama tersine, komünist varyantının başarısızlığı dolayısıyla, sosyalizmin bizzat kendisi gözden düştü. Sosyal demokrasi, yeniden canlanmak şöyle dursun, bozguna uğradı. Son on yılda, sosyalist projenin yeniden formüle edilmesine değil, neo-liberalizmin zaferine tanık olduk. Neo-liberalizmin hegemonyası, Solun kimliğinde derin bir etki bırakacak kadar yaygınlaştı. Sol kanat projenin, bugün, bu kitabı yazdığımız 1980'lerin başında olduğundan bile daha ağır bir bunalım içinde olduğu öne sürülebilir. Sayıları gitgide artan kimi sosyal demokrat partiler, 'modernleşme' kisvesi altında sol kimliklerini bir kenara atarak kendilerini hüsnü tabirle 'merkez-sol' olarak tanımlıyorlar. Sol ve Sağ kavram-

larının artık geçersiz olduğunu, gereksinim duyulmanın bir ‘radikal Merkez’ siyaseti olduğunu iddia ediyorlar. ‘Üçüncü yol’ adıyla sunulan şeyin temelindeki öğretisi, komünizmin çöküşü ve enformasyon toplumunun doğuşuyla ilintili toplumsal-ekonomik dönüşümlerle ve küreselleşme süreciyle birlikte antagonizmaların ortadan kalktığıdır. Artık sınırları olmayan bir siyaset, toplumdaki herkesin lehine işleyecek çözümlerin bulunabileceği bir ‘kazan-kazan siyaseti’ olanaklı imiş. Bunun imlediği şudur: Siyaset artık toplumsal bölünmenin etrafında yapılanmıyor ve siyasal sorunlar salt teknik sorunlara dönüşmüş durumda. Bu yeni siyasetin teorisyenleri Ulrich Beck ve Anthony Giddens’a göre, artık ‘yansımali modernleşme’ koşullarında yaşıyoruz ve karşıtlığa dayanan siyaset modeli, yani onlara karşı biz modeli, artık işlemiyor. Yine onlara göre, siyasetin tamamen farklı bir biçimde düşünülmesini gerektiren yeni bir döneme girmiş durumdayız. Radikal siyaset ‘yaşam’ meselelerini ele almalıdır ve ‘üretken’ [generative] olmalı, kişilerin ve grupların olay yaratmasına izin vermelidir; demokrasi de ‘diyalog’ olarak anlaşılmalı, karşıtlık konusu meseleler birbirini dinleyerek çözümlenmelidir.

Bugünlerde ‘demokrasinin demokratikleşmesi’nden çok söz ediliyor. İlke olarak böyle bir bakış açısında hiçbir sorun yok ve ilk başta bizim ‘radikal ve çoğulcu demokrasi’ fikrimizle uyumlu tınıyor gibi. Ama çok önemli bir fark var: Biz, savunduğumuz demokrasinin radikalleştirilmesini, tarafsız ve topolojisi hiçbir değişime uğramayacak bir zemin üzerinde gerçekleşecek bir süreç olarak değil, hâlihazırda iktidar ilişkilerinin köklü bir dönüşümü olarak düşündük. Bizim için hedef yeni bir hegemonyanın yerleştirilmesiydi ki bu, siyasal sınırların ortadan kalkmasını değil, yeni siyasal sınırlar yaratılmasını gerektirir. Solun çoğulcuğun ve liberal demokratik kurumların önemini nihayet

kabul etmesi kuşkusuz iyi bir şey, ama bundan çıkarılan sonuçta, yani hâlihazırdaki hegemonik düzeni dönüştürme girişimini bütünüyle terk etmek gerektiği inancında sorun var. Konsensüs'ün kutsallaştırılması, Sol ile Sağ arasındaki sınırların bulandırılması ve Merkeze yönelik hamle buradan kaynaklanmaktadır.

Ama bu, komünizmin yıkılmasından yanlış bir sonuç çıkarmak anlamına gelir. Devrim yoluyla yeni bir toplum yaratmak için yok edilmesi gereken düşmanın liberal demokrasi olmadığını anlamak elbette önemli. Bu kitapta, Sol projesi demokrasinin 'radikalleşmesi' terimlerinde yeniden tanımlamanın gereği üzerinde dururken, zaten bunu iddia ediyorduk. Bizim görüşümüzde, 'hâlihazırda var olan' liberal demokrasilerin sorunu, herkese özgürlük ve eşitlik ilkelinde billurlaşmış kurucu değerlerde değil, bu değerlerin işleyişini yeniden tanımlayarak sınırlayan güç düzenindedir. Bu yüzden, 'radikal ve çoğulcu demokrasi' projemizi, 'demokratik devrim'in derinleştirilmesinde yeni bir aşama olarak, demokratik eşitlik ve özgürlük mücadelelerinin daha geniş çapta bir toplumsal ilişkiler bütününe yayılması olarak tasarlamıştık.

Gerçi biz, Jakoben dost/düşman siyaset modelini demokratik siyaset için uygunsuz bir paradigma olarak görüp bir kenara atmanın sonucunda, demokrasiyi tarafsız bir zemin üzerinde gerçekleşen çıkarlar rekabeti biçiminde değerlendiren liberal bir siyaseti –'diyalojik' boyutu ne kadar vurgulanırsa vurgulansın– benimsemek gerektiğini asla düşünmedik. Oysa bu, tam da birçok sol kanat partinin şimdilerde demokratik süreci nasıl gördüğünü tarif ediyor. Güç ilişkilerinin yapısını anlamaktan, hatta yeni bir hegemonya yerleştirmenin olanaklılığını hayal bile etmekten aciz olmalarının nedeni budur. Bunun sonucu olarak, sosyal demokraside –hem sağ hem de sol kanat varyantlarında– her za-

man var olmuş olan anti-kapitalist unsur, sosyal demokrasinin sözde modern versiyonunda kökten kazındı. Söylemlerinde, gerçekleştirilebilecek tek düzen olarak kabul edilen hâlihazırdaki ekonomik düzene herhangi bir alternatif olanağından hiç söz edilmemesi bu yüzdendir – sanki pazar ekonomisiyle köprüleri tamamen atmanın bir yanılısama olduğu kabul edilirse, pazar güçlerinin farklı biçimlerde düzenlenmesi olanağı ortadan kalkacakmış ve onların mantığına tümünden teslim olanakmış gibi.

‘Alternatifsizlik’ dogması genellikle küreselleşme olgusu ile meşrulaştırılıyor; farklı bir biçimde yeniden dağıtımı hedefleyen sosyal demokrat politikalara karşı ortaya sürülen iddiaya göre ise, küresel pazarın neo-liberal dogmadan en ufak bir sapmaya izin vermediği bir dünyada, hükümetler için tek gerçekçi olasılık iyice kısıtlanmış bir hazine. Bu iddia, neo-liberalizmin hegemonya yıllarının sonucu olarak yaratılmış ideolojik zemini sorgusuz kabul ediyor ve konjonktürel bir durumu tarihsel bir zorunluluğa dönüştürüyor. Küreselleşme güçleri, yalnızca enformasyon devrimi tarafından güdülmüş gibi sunuluyor, siyasal boyutlarından yalıtılıyor ve boyun eğmek zorunda olduğumuz bir yazgı gibi gösteriliyor. Artık sağ kanat ya da sol kanat ekonomik politikaların değil, yalnızca iyi ve kötü politikaların olduğu söyleniyor!

Hegemonik ilişkiler terimleriyle düşünmek, bu tür yanlış vargıllarla ilişkiyi kesmektir. ‘Küreselleşmiş dünya’ denen şeyi bu kitapta geliştirilmiş hegemonya kategorisi aracılığıyla inceleyerek, hâlihazırdaki konjonktürün doğal ya da olanaklı yegane toplum düzeni değil, yalnızca bir güç ilişkilerinin bir konfigürasyonunun ifadesi olduğunu anlayabiliriz. Bu konjonktür, kapitalist şirketler ile ulus-devletler arasındaki ilişkilerde derinlemesine bir dönüşümü hayata geçirebilmiş özgül toplumsal güçlerin hegemonik hamleleri-